

SİVAS VİLAYETİ POLİS TEŞKİLATININ GELİŞİMİ (1893-1908)

Yasin KOZAK*
Olca KAHRAMAN**

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat dönemi ile birlikte içgüvenlik ve asayiş görevini yürütmek üzere 1845 yılında polis meclisi; 1846 yılında ise Zabtiye Müşiriyeti kurulmuştur. Polis meclisi 1850 yılında müşiriyete bağlanmıştır. 1879'da müşiriyet, nezarete dönüştürülmüş ve başta İstanbul olmak üzere diğer vilayetlerin güvenliği ile 1909 yılına kadar bu defa mezkûr nezaret ilgilenmeye başlamıştır. İstanbul'un ardından Osmanlı taşrasında da polis teşkilatları kurulmaya başlamıştır. Bu çalışmayla 1893-1908 arasında Sivas vilayeti polis teşkilatının kronolojik olarak gelişim süreci, gelişimine etki eden faktörler ve Sivas polis teşkilatının gelişimi sürecinde Vilâyât-i Sitte islahatının etkilerinin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda sadece Sivas vilayet merkezinin değil aynı zamanda vilayete bağlı sancak ve kazalar ile nahiyelerin polis teşkilatlarına dair bilgilere de yer verilmiştir. Bu bağlamda, günümüz Amasya ve Tokat vilayetlerinin polis teşkilatlarının da gelişim süreçleri çalışmamız içerisinde yer almıştır. Çalışmamızda; Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nden konuyla ilgili elde edilen belgelerden, Osmanlı Devlet Salnameleri ve Sivas Vilayet Salnameleri ile ilgili diğer telif eserlerden istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivas Polis Teşkilatı, Amasya Polis Teşkilatı, Tokat Polis Teşkilatı, Nahiye Polis Memuru.

THE DEVELOPMENT OF THE CONSTABULARY IN THE SİVAS PROVINCE (1893-1908)

ABSTRACT

The Ottoman State had established the Constabulary during Tanzimat Reform Era in 1845 to provide public order and internal security. In 1846, it established the directorate (Zabtiye Müşirliği). In 1850, it tied police to the directorate. In 1879, it this directorate was transformed into a ministry, that was tasked with dealing with Istanbul and other provinces' security affairs (until 1909). Constabulary organizations were also set up in other parts of the empire beyond Istanbul. This study set out to examine the chronological evolution of the Sivas Constabulary, including what factors influenced its development, and what impact the Vilâyât-i Sitte's improvement had that between 1893 and 1908. This study moreover combs through information about the Sivas Constabulary in the province's other districts and sub-districts. This includes the developmental process of constabulary in what are now the provinces of Amasya and Tokat. The researchers made drew from The Chairmanship of State Archives Ottoman Archive, Ottoman State Annuals and Sivas Province Annuals, as well as from other compilations about the topic.

Keywords: Sivas Constabulary, Amasya Constabulary, Tokat Constabulary, Town Police Officer.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 29.04.2021; Yayına Kabul Tarihi: 01.06.2021

* Dr., ORCID: 0000-0003-2545-0000, E-posta: yazy46@gmail.com

** Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yakınçağ Tarihi ABD, SİVAS; ORCID: 0000-0001-7320-6403, E-posta: olcaykahraman0103@gmail.com

Giriş

Osmanlı Devleti'nde, hem başkentin farklı kurum ve kuruluşlarca sağlanan güvenliğinin tek elde toplanması hem de Tanzimat reformlarının uygulanmasında yaşanacak sorunları bertaraf etmek amacıyla 1845 yılında sefaretlerin ve yabancı tüccarların yoğun olarak bulunduğu ve asayişe müessir olayların diğer bölgelere göre sık yaşandığı Galata-Beyoğlu bölgesinde Polis Meclisi kurulmuştur. Meclis, yedi kişiden oluşacak ve Tophane Müşiriyetine bağlı olarak görev ifa edecekti. Polis Meclisi, ilk olarak çalışma esasları ve yetkilerini düzenleyen bir nizamname hazırlamıştır (Sönmez, 2005a, s. 262; Alyot, 2008, s. 177; BOA, A.DVNSNMH.d...,11/489, 11 Rebûlevvel 1261/20 Mart 1845; Okçabol, 2016, s. 96-97)¹. Bahse konu nizamname, 11 Rebûlevvel 1261/20 Mart 1845 tarihinde sadır olan irade ile yürürlüğe girmiştir (Dağlı vd. 1993, s. 36; Birinci, 1999, s. 10). Nizamname, 30 Mart tarihinde bir yazı ile İstanbul'da bulunan elçiliklere gönderilmiştir (Birinci, 1999, s. 10; Tongur, 2016, s. 149). Böylece Osmanlı Devleti'nde, Tophane Müşiriyetine bağlı olarak "polis" isimli yeni güvenlik birimi (polis teşkilatı²) tesis edilmiştir. Nizamnamenin yayımlanmasından sonra sorumluluk sahasında görevlendirilmek üzere polis meclisi emrinde istihdam edilen 46 polis, kısa sürede görevlerine başlamıştır (Sönmez, 2005a, s. 265).

Polis Meclisine, nizamnamede belirtilen yetki ve sorumlulukların yanı sıra nizamnamede yer almayan şüpheliler hakkında gerekli tahkikatı yürütme, belirli dereceye kadarki suçları muhakeme etme ve gerektiğinde tanıkları huzuruna çağırma gibi ek yetkiler verilmiştir. Ceza verme yetkisi bulunmayan meclis, hazırladığı muhakeme mazbatalarını, ilk olarak Tophane-i Amire Müşirine, daha sonra da hüküm ve ceza tayini için Meclis-i Vâlâ'ya havale etmekle görevlendirilmiştir (Sönmez, 2005a, s. 264-265).

Polis Meclisine 17 Eylül 1848 tarihinde yeni bir atama gerçekleştirilmiştir (BOA, İ.DH., 179/9764, 18 Şevval 1264/17 Eylül 1848; Tongur, 2016, s. 151). 1849 yılına gelindiğinde ise Polis Meclisi, Tophane Müşiriyetinden Kaptan-ı Deryalığa bağlanmıştır (BOA, C.BH., 29/1376, 29 Rebûlahir 1265/24 Mart 1849; Tongur, 2016, s. 151-152). Bu arada 1846 yılında Zabtiye Müşiriyeti kurulmuş ve kendisine bağlı Dersaâdet, Beşiktaş ve Üsküdar'ın güvenliğine ilişkin yapısal dönüşümü sağlamayı başarabilmiştir. 1845 yılında kurulan polis birimi (teşkilatı) istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Bölgenin güvenliği önceden olduğu gibi nizamiye askerleri yoluyla sağlanmaya devam edilmiştir. Polis Meclisi bölgesi, elçiliklerden gelen asayişe müessir olayların daha da arttığı yönündeki şikâyetler üzerine 26 Mayıs 1850 tarihinde Zabtiye Müşiriyetine bağlanmıştır (Sönmez, 2005a, s. 266-269; Tongur, 2016, s. 153-154). Müşiriyet içinde polis unvanlı güvenlik güçlerinin görev yaptığı görülmektedir (Sönmez, 2005a, 269). Bu anlatılanlardan 1846 yılında kurulan Zabtiye Müşiriyetine kadar varlığını devam ettiren Osman polis meclisinin (teşkilatının), müşiriyet kurulduktan sonra bir süre daha varlığını devam ettirdiği görülmektedir.

1846-1879 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde asayiş, Zaptiye Müşirliğine bağlı zabıta teşkilatınca sağlanmıştır. 1879 yılında kurulan Zabtiye Nezareti, Zabtiye Müşiriyetinin yürüttüğü görevleri devralmıştır (Sönmez, 2005, s. 171). Bu tarihten itibaren İstanbul'daki polis teşkilatında, onbaşı ve çavuş gibi askeri terimler ve rütbeler kullanılmaya başlamıştır.

¹Nizamname maddeleri incelendiğinde, maddelerin polise idari görevlerin yanı sıra günümüzdeki önleyici polislik görevlerini de yüklediği görülmektedir. Nizamname maddeleri için bk. BOA, A.DVNSNMH.d..., 11/489, 11 Rebûlevvel 1261/20 Mart 1845.

²Teşkilat ibaresi ile kastımız bağımsız bir teşkilattan ziyade Tophane Müşiriyetine bağlı bir polis birimini tarif etmektedir. Osmanlı Devleti'nde polis teşkilatının müstakil olarak teşkilatlanması ancak 1879 yılından sonra gerçekleşmiştir.

1879-1909 arasında ülkede polis teşkilatını geliştirmek için bir taraftan Zabtiye Nezaretinin bütçesi ve polis sayıları artırılırken, diğer taraftan polise görev ve yetki veren yasal düzenlemeler de hayata geçirilmiştir. Genel bütçeden Zabtiye Nezareti bütçesine ayrılan paylarda 1896, 1898, 1902 ve 1908 yıllarında önemli miktarlarda artışlar yaşanmıştır (Güran, Tarihsiz, s. 130-152). 1896 yılında “Dersaâdet ve Bilâd-ı Selâse’de Asayiş Vazifesiyle Mükellef Olan Nizamiye ve Jandarma Asâkir-i Şahanesiyle Polis Memurlarının Suret-i Hareketlerine Dair On altı Maddelik Talimat” isimli talimatname (Düstur, Tertip 1, Cilt 7, s. 114-116) ve 1907 tarihli Polis nizamnamesi ile polislerin görev ve yetki sınırları çizilmiştir (Düstur, Tertip 1, Cilt 8, s. 678-682).

1880 yılından itibaren başkent İstanbul dışındaki Osmanlı vilayetlerinde de polis teşkilatları kurulmaya başlanmıştır. 1885 yılına gelindiğinde taşrada 30 vilayet, 6 doğrudan merkeze bağlı sancak ve 1 mutasarrıflıkta polis teşkilatı kurulmuş olup, İstanbul dışındaki vilayetlerin polis mevcudu 1001'e yükselmiştir (Gören, 2018, s. 71-84). Bu bilgiden 1885 yılı itibarıyla Osmanlı Devleti'nin imkânlar ölçüsünde hemen hemen bütün idari birimlerde polis görevlendirdiği anlaşılmaktadır.

Taşrada polis teşkilatı kurulan vilayetlerden biri de Sivas vilayetidir. Burada teşkilat ilk defa 1885 yılında örgütlenmiş ve 1892 yılına kadar sadece Sivas merkez sancağında faaliyet göstermiştir. Belirtilen tarih aralığında Sivas'ta toplam 6 polis görev yapmıştır. 1885-1892 yılları arasında polis istihdamı için merkezden talepte bulunulduysa da bu taleplere olumlu cevap verilmemiştir (Kozak vd. 2020, s. 158).

1893 yılından itibaren vilayete bağlı kazalarda Ermeniler tarafından çıkarılan olaylar, Merzifon'da kurulan ayrılıkçı cemiyetlerin araştırılması ve 1895 yılında gerçekleştirilen Sivas'ın da içinde bulunduğu Vilâyât-ı Sitte ıslahatının neticesinde Sivas polis mevcudu artırılmış, buna bağlı olarak da Sivas polis teşkilatı gelişim göstermiştir.

Bilindiği üzere Sivas vilayetinde Ermeni olayları 1893 tarihinden itibaren artmaya başlamıştır. Olayların artışına paralel olarak söz konusu tarihten itibaren Sivas polis kadrosunda artışlar meydana gelmiştir. Bu nedenle çalışmamızın başlangıç tarihi 1893 olarak belirlenmiştir. 1908 II. Meşrutiyetin ilanı sonrası Osmanlı polis teşkilatında dönüşümler meydana gelmiştir. Polis teşkilatındaki bu dönüşümlerin de çalışmanın kapsamını aşacağından dolayı II. Meşrutiyeti'nin ilanı çalışmamızın bitiş tarihi olarak belirlenmiştir.

Sivas Polis Teşkilatının Örgütlenmesi

Sivas vilayetine bağlı Merzifon'da gizli kurulan cemiyetler ve faaliyetleriyle ilgili gerekli tahkikatların yapıp merkeze bildirilmesi için 1893 yılında buraya 10 polisin ataması yapılmıştır. Böylece 28 Nisan 1893 tarihinde vilayetin polis mevcudu 16'ya yükselmiştir. Bu miktar yetersiz görülünce sayının artırılması istenmiş, bunun üzerine 22 Mayıs'ta Sivas'a 1 serkomiser, 3 ikinci sınıf komiser ve 23 polisin daha ataması gerçekleştirilmiştir (BOA, İ.DH, 1304/24, 24 Zilkade1310/9Haziran 1893). Vilayete bağlı Amasya ve Tokat sancaklarında gizli cemiyetlerin sayısında meydana gelen artıştan dolayı Ocak-Mayıs aylarında vilayete önemli sayıda polis atanmıştır. 17 Ocak 1893 tarihinden önce vilayetteki toplam polis mevcudu 6 iken, 22 Mayıs 1893 tarihine kadarki dört aylık süre zarfında polis sayısı 38'e yükselmiştir.³ 22 Mayıs tarihinde yapılan atamalarda serkomiser rütbeli polis amirinin atanmasıyla Sivas polis teşkilatı, serkomiserlik düzeyine yükseltilmiştir. Serkomiserlik makamı, 1908 yılında polis müdürlüğü kuruluncaya kadar

³ 1893 yılında Sivas vilayetinde polis memuru olarak göreve başlayanlardan biri de İslam Muhlis Efendi'dir. Kendisi Jandarma Alay komutanlığı emrinde görevini ifa ederken belirtilen tarihte Sivas'ta polis olmak için müracaatta bulunmuştur. Yapılan değerlendirmeler neticesinde 3 Temmuz 1893 tarihinde aylık 3 lira maaşla merkez kadrosu emrine atanmış aynı gün ataması Darende kazasına yapılmıştır (Şahin, 2012a, s. 278).

devam etmiştir (Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 1312, s. 474). 9 Eylül 1893 tarihinde Sivas vilayetine 10 polisin ataması daha gerçekleştirilmiş ve atanan yeni polislerin maaşları ise azledilen jandarmaların tahsisatlarından karşılanmıştır (BOA, DH. MKT., 2/17, 29 Rebiulâhir 1311/9 Kasım 1893). 1894 tarihi itibarıyla 43 polis mevcudunun rütbelere göre dağılımı; 1 serkomiser, 4 ikinci komiser, 1 üçüncü komiser ve 37 polis neferi şeklindeydi. Görevli 37 polis neferinden 3'ü Ermeni, 34'ü Müslüman'dır (BOA, Y.PRK.UM., 30/78, 25 Rebiulâhir 1312/26 Eylül 1894).

Sivas'a bağlı Divriği'de 29 Eylül 1895 tarihinde Ermeni isyanı çıkmıştır (Gürün, 2005, s. 224'ten aktaran: Çabuk, 2013, s. 156). Bu arada II. Abdülhamid'in Sivas dâhil altı vilayette ıslahat⁴ yapılmasını öngören layihayı 18 Ekim tarihinde onaylamıştı. Layihanın onaylanmasından 1 gün sonra Sivas Valiliği, 42 polisin görevlendirilmesini talep etmiştir (BOA, Y.EE, 81/21, 13 Cemaziyelevvel 1313/19 Ekim 1895). Polis talebi yazısından yaklaşık 1 ay sonra 15 Kasım 1895 tarihinde Sivas (Gürün, 2005, s. 224'ten aktaran: Çabuk, 2013, s. 156) ve Merzifon'da Ermeni isyanları çıkmış ve isyan kısa sürede kontrol altına alınmıştır. Fakat Merzifondaki olaylar 1896 Şubatına kadar aralıklarla devam etmiştir. Olaylar ancak söz konusu tarihte tamamen kontrol altına alınmıştır (Tuzcu, 1993, s. 819). 19 Ekim 1895 tarihinde 42 polis talep edilmişti. 7 ay sonra 12 Mayıs 1896 tarihinde Sivas'a toplam 65 polis amir ve neferi görevlendirilmiştir. Sivas'a talepten fazla polis görevlendirilmesinde Sivas'ta çıkan Ermeni isyanlarının etkisi olduğu ifade edilebilir. Söz konusu 65 polisten; 1 ikinci, 6 üçüncü komiser ile 17 polis neferi olmak üzere toplam 24 polis amir ve neferi ıslahat layihası çerçevesinde, Osmanlı Devleti'nin Hristiyan tebaası arasından seçilerek görevlendirilmiştir. Daha sonra Vilâyât-ı Sitte ıslahatı kararları çerçevesinde Sivas'ta görevlendirilecek Hristiyan polis sayısının, Hristiyan nüfus miktarı ile doğru orantılı olması gerektiği, görevlendirilen toplam 24 Hristiyan polisin bu orantının üzerinde olduğu ve Hristiyan polis sayısının 18 olması gerektiği fark edilerek polis sayısı bu şekilde düzenlenmiştir (BOA, A. MKT.MHM., 675/12, 17 Şaban 1313/02 Şubat 1896); Görür Demir, 2020, s. 257). Ayrıca Amasya sancağına bağlı Merzifon kazasında, üçüncü komiser rütbesindeki Kiristaki Efendi'nin görevlendirilmesi, Osmanlı Devleti'nin ıslahat kararlarının uygulanmasına dikkat ettiğini göstermektedir (Görür Demir, 2020, s. 263). Görüldüğü üzere Sivas vilayeti polis mevcudu 1892'de 6 iken 1893'te gizli cemiyetlerin varlığını tespit etmek için 16'ya, bundan bir yıl sonra 43'e ve 1896 yılında da Vilâyât-ı Sitte ıslahatı çerçevesinde 107'ye yükselmiştir. 1894 yılında Sivas'ta görevli Ermeni polis sayısı 3 iken, bu sayı 1896'da söz konusu ıslahat hükümleri çerçevesinde 18'e yükselmiştir. Vilayet yönetimi bir yandan polis mevcudunu artırmaya çalışırken diğer yandan polisin özlük haklarının ve kurumsal şartlarının iyileştirilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Bu konuda yerel güçlerin ve zenginlerin desteğini elde etmeye çalışmıştır. Nitekim Tonus kazasında bir hayırsever, bir dizi bina ile birlikte polis ve zabıta dairelerinin inşasını üstlenmiştir. İstanbul yönetimi bu durumu memnuniyet verici bulmuştur. Dâhiliye Nezaretinden valiliğe gönderilen yazıda, binaları yaptıran vatandaş ve diğer emeği geçenlere valilik nezdinde tebrik ve teşekkür edilmesi istenmiştir (BOA, DH.MKT., 350/57, 06 Ramazan 1312/03 Mart 1895).

⁴ Berlin Antlaşması'nın ardından Osmanlı Devleti tarafından Vilâyât-ı Sitte'de ıslahat yapılması kararlaştırılmış ve 32 maddeden oluşan bir layiha hazırlanmıştır. Layiha II. Abdülhamid tarafından 18 Ekim 1895 tarihinde tasdik edilmiş ve İngiltere, Fransa ve Rusya Büyükelçilerine bildirilmiştir (Görür Demir, 2020, s. 141). Layihanın 20. maddesinde söz konusu vilayet ve kaza merkezlerindeki polis teşkilatlarının tamamlanacağı, teşkilatlanma tamamlandıktan sonra polis sayılarının Erzurum vilayeti için 57, Diyarbakır vilayeti için 66, Mamuretülaziz vilayeti için 87, Van vilayeti için 82 ve Sivas vilayeti için 36 polisin daha tayiniyle 79 olacağı kararlaştırılmıştır. Bu polislerin ise teftiş komisyonunca vilayetlerin Müslim-gayrimüslim nüfus oranına göre belirlendiği beyan edilmiştir. Layihanın 21. maddesinde ise nahiyelerde polislerin görevlendirileceği ve görevlendirilecek olan bu polislerin kimlerin emrinde hareket edeceği belirtilmiştir (BOA, DH.UMVM., 83/1, 11 Teşrinevvel 1311/23 Ekim 1895; Görür Demir, 2020, s. 144).

1893-1908 yılları arasında Sivas'a yeni tayin, becayiş ve de zorunlu olarak görevlendirmeler yoluyla personel istihdamları yapılmıştır. Örneğin; Komiser Ahmet Efendi (BOA, ŞD. 1046/10, 12 Rebîulâhîr 1324/12 Nisan 1906), Mehmet Sıdkı Efendi (BOA, ZB., 448/99, 01 Teşrinevvel 1312/14 Ağustos 1896), Basri Efendi'nin⁵ yerine Sivas polis idaresi mülazımlarından⁶ Feyzullah Efendi (BOA, ZB., 115/5, 27 Şubat 1312/11 Ocak 1897) ve Akif Efendi (BOA, ZB. 101/19, 09 Nisan 1313/22 Nisan 1897), bu dönemde görevlendirilen polislerden bazılarıdır.

1902 yılında Sivas'tan merkeze gönderilen bir tahrirde, vilayette münhal polis kadrosunun bulunmadığı (BOA, ZB, 156/98, 14 Teşrinevvel 1318/27 Ağustos 1902), 1902 yılında merkeze gönderilen bir diğer yazıda 1902 yılı itibarı ile Sivas'ın asayiş ve inzibatının her zamankinden daha iyi olduğu ve şimdilik de askerin, jandarma ve polise yardımcı olacak bir olumsuzluğun bulunmadığını ifade edilmiştir (BOA, DH.TMIK.S., 39/68, 03 Cemaziyelahir 1320/07 Eylül 1902). Bu bilgilerden vilayetin bu tarih itibarıyla herhangi bir personel ihtiyacının olmadığı anlaşıldığı gibi asayişin sağlanmasında asker, polis ve jandarmanın birlikte hareket ettiği anlaşılmaktadır.

1903 yılına gelindiğinde ise bir önceki yıla göre Sivas vilayeti polis sayısında önemli miktarda artış yaşanmıştır. Serkomiser rütbesinde bir polis amirinin idaresinde toplam polis mevcudu amirler de dâhil 173'e çıkmıştır. 173 polisin 41'i amir, geri kalan 132'si ise polis neferlerinden müteşekkildir (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1321, s. 61-157) 1902-1903 yılları arasında polis mevcudunda 66 personel artışı yaşanmıştır.

Sivas sancağının 1903 yılı 83 polis mevcudunun sancak ve kazalara göre dağılımı; sancak merkezinde 24, kazalardan Aziziye⁷ ve Divriği'de 8'er, Bünyan-ı Hamid⁸ ve Gürün'de 5'er, Hafik, Kangal ve Koçgiri'de⁹ 7'şer, Tonus¹⁰ve Darendede 3'er ve Yenihan'da¹¹ 6 şeklindedir. Merkez ve kazalarda görevlendirilenler içerisinde Hristiyan polisler de yer almıştır (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1321, s. 61-157).

Amasya merkez sancağında ikinci komiser görev yapmakta olup Amasya merkeze bağlı diğer kazaların hiçbirinde ikinci komiser rütbesinde polis amiri yer almamıştır. Amasya sancağının 1903 yılı 35 polis mevcudunun sancak ve kazalara göre dağılımı; Amasya sancak merkezi, Köprü¹² ve Merzifon'da 6'şar, Gümüşhacıköy'de 5, Havza, Lâdik ve Mecidözü'nde 4'er şeklindedir. Amasya sancağında da Hristiyan polisler görev yapmıştır (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1321, s. 117-132).

Tokat sancağının 1903 yılı 55 polis mevcudunun sancak ve kazalara göre dağılımı; Tokat merkez sancağında 21, Alucra, Koyulhisar ve Suşehri'nde 1'er, Niksar, Zile ve Erbaa'da 5'er, Hamidiye'de¹³ 3, Karahisar-ı Şarkî'de 13 şeklindedir. Tokat sancağında da Hristiyan polisler görev almışlardır (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1321, s. 137).

1903 yılında Sivas vilayeti polis sayısının 173'e yükselmesine rağmen Ermeniceye vakıf polis sayısının yetersiz olduğu, bu nedenle de merkezden Sivas'a Ermenice bilen polis görevlendirilmesi için talepte bulunulmuş (BOA, BEO, 2038/152809, 08 Muharrem

⁵ Basri Efendi, 1896 Aralık ayı başlarında jandarma başçavuşluğuna geçmiştir.

⁶ Arapça lüzum kökeninden gelen mülazemet kelimesinin üçüncü anlamı -ki burada kullanılan anlamıdır- bir memuriyete geçmek üzere bir daireye maaşsız devam ve hizmet eden (Şemseddin Sami, 1996, s. 1399); Osmanlı Devleti'nde sivil memurlukta tatbik edilen stajyer uygulamasının polislikte de tatbik edildiği anlaşılmaktadır.

⁷ Günümüzde Kayseri'ye bağlı Pınarbaşı ilçesi.

⁸ Günümüzde Kayseri'ye bağlı Bünyan ilçesi.

⁹ Günümüzde Sivas'ın Zara ilçesinin eski ismi (Sezen, 2006, s. 317).

¹⁰ Günümüzde Sivas iline bağlı Altınyayla ilçesinin eski ismidir (Sezen, 2006, s. 491).

¹¹ Günümüzde Sivas iline bağlı Yıldızeli ilçesinin eski ismidir (Sezen, 2006, s. 529).

¹² Günümüzdeki Vezirköprü'nün eski ismi (Sezen, 2006, s. 325).

¹³ Günümüzde Ordu iline bağlı Mesudiye kazasıdır.

1321/6 Nisan 1903) fakat bu talebe olumsuz cevap alınmıştır. Ermeniceye vakıf polisin atanıp atanmadığı konusunda bir bilgiye rastlanılamamakla birlikte 1904 yılına gelindiğinde Sivas polis mevcudu, bir yılda on dört kişi artmış ve yüz seksen yediye yükselmiştir (BOA, DH.TMIK.S., 51/1, 16 Zilkade 1321/03 Şubat 1904).

Sivas vilayetinde meydana gelen idari değişikliklere bağlı olarak yeni oluşturulan kazalarda polis teşkilatları kurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda güvenlik gerekçesiyle 1907 yılında nahiyeden üçüncü sınıf kazaya dönüştürülen ve günümüzdeki Reşadiye'nin eski adı olan İskefsir'de polis teşkilatı kurulmak istenmiştir. Yeni kurulan kazada güvenliğin temini için 1 komiser ve 4 polisin görevlendirilmesi talep edilmiştir. Bu isteğe, Maliye Nezaretinden bütçe yetersizliği nedeniyle olumsuz cevap verilmiş ve yakın kazalardaki polislerin birkaçının buraya nakledilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir. Buna karşılık Vali Reşid Akif Paşa diğer kazalardan polis naklinin mümkün olamayacağını ifade ederek, hiç olmazsa bir komiser ve iki polisin istihdamını istemiştir (BOA, DH.TMIK.S., 59/51, 21 Cemaziyelahir 1323/23 Ağustos 1905).

1907 yılına gelindiğinde ise Sivas sancağındaki 78 polisin; 25'i Sivas merkez sancağında, her birinde 7'şer olmak üzere toplam 21'i Aziziye, Divriği, Koçgiri'de, 2'si Bünyan-ı Hamid'de, 4'ü Darendede, 5'i Gürün'de, her birinde 6'şer olmak üzere toplam 18'i Hafik, Kangal ve Yenihan'da, 3'ü de Tonus'ta görevlendirilmiştir. 78 polis içinde Hristiyan polisler de yer almıştır (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1325, s. 64-169).

1907 yılında Amasya sancağında bulunan 33 polisin; 12'si Amasya merkez sancağında, 5'i Gümüşhacıköy'de, her birinde 4'er olmak üzere toplam 8'i Havza ve Lâdik'te, yine her birinde 3'er olmak üzere toplam 6'sı Köprü ve Merzifon'da, 2'si de Mecidözü'nde görevlendirilmiştir. Zikredilen tarihte Amasya sancağında da Hristiyan polisler görevlendirilmiştir (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1325, s. 125-144).

1907 yılında Tokat sancağında görevli 54 polisin sancak ve kazalara göre dağılımı; Tokat merkez sancağında 13, Alucra'da 1, Erbaa'da 9, Hamidiye'de 5, Karahisar-ı Şarkı'de 7, Koyulhisar'da 4, Niksar'da 6, Suşehri'nde 3, Zile'de 6 şeklindedir. Yine Tokat sancağında da Hristiyan polisler görevlendirilmişlerdir (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1325, s. 145-169). 1906'da Sivas polis mevcudu yüz seksen yedi iken 1907'de bu sayı 165'e düşmüştür.

Sivas Valisi Reşid Akif Paşa 1907 yılının sonunda Zabtiye Nezaretine gönderdiği telgrafla, polislerin nicel olarak yetersiz kalmaya başladığını öne sürerek vilayetin asayiş ve düzeninin temini için polis mevcudunun artırılmasını istemiş ve buna bağlı olarak polisin tahsisatının yükseltilmesi gerektiğini ifade etmiştir (BOA, ZB, 453/116, 11 Kanunvevvel 1323/24 Aralık 1907). 6 Ocak 1908 tarihinde bu defa Dâhiliye Nezaretine gönderilen tahrirde, vilayet nüfusunun arttığı, bunun inzibat tedbirlerinin artırılmasını zorunlu kıldığı dile getirilmiş, bu bağlamda mevcut iki karakola 4 daha ilave edilerek toplam karakol sayısının 6'ya çıkarıldığı bildirilmiştir. Yazının devamında polis sayısı artırılmadığı için mevcut olan personellerle karakolların idaresinde güçlük yaşandığı ifade edildikten sonra kasabaya yarım ve bir saat mesafedeki bazı köylerin nüfusunun ekserisinin Ermeni olması dolayısıyla oralarda da birer polis merkezi bulundurulması gerektiği önerilerek, aynı ihtiyacın livalarda da olduğu belirtilmiştir. Söz konusu yazının son kısmında ise özellikle Zile, Merzifon, Gürün, Zara kazalarının 2 polisle idare edildiği, 200 kuruş maaşla görevlendirilmek üzere merkez vilayet kadrosuna 10 ve her bir sancağa 3'er olmak üzere liva mevcuduna 9 ve yukarıda ismi zikredilen kazalara da 3'er olmak üzere toplamda 31 polis memurunun yeniden tayin ve istihdamı talep edilmiştir. Söz konusu 31 polis için de vilayette herhangi bir karşılığın olmadığı da bildirilmiştir (BOA, ZB, 321/99, 24 Kanunvevvel 1323/06 Ocak 1908). Burada birkaç husus dikkat çekmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- 24 Aralık'tan 10 gün sonra ikinci bir talep yazısının gönderilmesi Sivas vilayetinin polise olan ihtiyacının arttığını göstermektedir.
- Sivas vilayetinde daha önce 2 karakol varken şehrin nüfusunun artması ve genişlemeden dolayı 4 karakol daha yapılmıştır ki devlet hizmeti halkın ayağına götürme konusunda önemli adım attığı gibi varlığını da halka hissettirmesi açısından bu uygulama önemlidir.
- Kasabaya yarım ve bir saat mesafedeki bazı köylerin nüfusunun ekserisinin Ermeni olması dolayısıyla oralarda da birer polis merkezi bulundurulması gerektiği aynı ihtiyacın livalarda da olduğu ifade edilmiştir. Normal şartlarda polis köylerde görevlendirilmezken, belki buranın özel konumu dolayısıyla vilayetin bu şekilde çözüm üretmiş olabileceği ifade edilebilir.

Sivas Polisinin Görevleri

06 Aralık 1896 tarihinde "Dersaâdet ve Bilâd-ı Selâse'de Asayiş Vazifesiyle Mükellef Olan Nizamiye ve Jandarma Asâkir-i Şahanesiyle Polis Memurlarının Suret-i Hareketlerine Dair On altı Maddelik Talimat"ın polise önleyici ve adli polislik konularında görev yüklediği görülmektedir (Düstur, Tertip 1, Cilt 7, s. 114-116). Talimatın birinci maddesi, polise gece gündüz devriye atma görevi yüklerken, yedinci maddesi çarşı ve pazarda işsiz ve güçsüzlerin toplanmasına mani olması için polise görev ve sorumluluk yüklemiştir. Bunların dışında üçüncü maddede polisin serserileri yakalamakla görevlendirilmiş olması ve deniz ve kara yoluyla Osmanlı ülkesine girenlerin mürûr tezkerelerini kontrol etmesi; hem önleyici hem adli polislik ile ilgili görevleri arasında yer almaktadır. Talimatta yer alan bir diğer madde de polise, suçluları yakalama görevi vermektedir.

Maddelerden hareketle herhangi bir olayın olmaması için polisin önceden tedbir alması önleyici polislik; bir olay olduktan sonra olayın şüpheli ya da faillerinin polis tarafından yakalanarak adliyeye teslim edilmesi, adli polislik olarak ifade edilebilir. Aşağıdaki örnek olaylardan hareketle Sivas vilayetinde görevli polislerin, önleyici¹⁴ ve adli olarak nasıl görev yaptıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1896 yılında Vilâyât-ı Sitte ıslahatı çerçevesinde Erzurum, Sivas, Diyarbakır ve Bitlis vilayetlerine yeni polis atamaları gerçekleştirilmiştir. Ataması yapılan polis amirleri ve neferleri, sancak ve kazaların ihtiyaçlarına göre sancak merkezleri ile kaza merkezlerinde istihdam edilmiştir. Kazalarda komiserlerin istihdam edilmesi üzerine bu tarihten itibaren kazalarda savcılığa ait görevler ile savcılığın yerine getirmesi gereken hususlar, vilayetlerdeki istinaf savcılarının gözetiminde kazalara yeni atanan komiserlere tevdi edilmiştir (BOA, A. MKT.MHM., 675/12, 17 Şaban 1313/02 Şubat 1896). Böylece Sivas vilayetinde görev yapan polislere adli polislik vazifesi dışında savcı yardımcılığı görevi de yüklenerek, mezkûr polislerin görevlerine bir yenisi daha eklenmiştir.

27 Eylül 1312/9 Ekim 1896 Cuma günü, Sivas'a bir saat mesafede bulunan ve halkı Katolik Ermeni olan Pirkinik köyü tahsildarı Mıgırdıç'ın evi ile çevresinde bulunan evlerde ihbar üzerine yapılan araştırmada çok sayıda silah ve mühimmat ile iki gürcü başlığı, bir takım sakıncalı evrak ve Turuşak Gazetesi ele geçirilmiştir. Yapılan araştırmada Mıgırdıç'ın Venedik'te Refail Mektebi mezunlarından olduğu, Dersaâdet Turuşakyan İhtilal Cemiyeti tarafından Sivas ve havalisinde komite teşkili ve faaliyetlerde bulunmak üzere Dersaâdet'ten özel olarak gönderildiği anlaşılmıştır. Bunun üzerine şahıs yakalanmıştır. Şahsın Dersaâdet'te kimlerle irtibatlı olduğu da tespit edilerek bu kişilerin de yakalanması ve bunların evleri ile mağazalarının araştırılması için İstanbul'a müzekkere gönderilmiştir. Ayrıca Samsun'da aynı cemiyete mensup bir kişinin de bu şekilde faaliyetlerde

¹⁴ Osmanlı Devleti'nde önleyici polislik ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Kozak, 2018).

bulunduğunun yapılan sorguda tespit edilmesi üzerine konu ile ilgili Trabzon valiliği bilgilendirilmiştir. Konu Dâhiliye ve Zabtiye Nezaretlerine de bildirilmiştir. Daha sonra Zabtiye Nezaretinden Sivas Serkomiserliğine gönderilen yazıda Mıgırdıç'a, evinde ele geçirilen Gürcü başlıklarının giydirilmiş şekilde fotoğrafının çektilererek merkeze gönderilmesi istenmiştir (BOA, DH.TMIK.M., 19/16, 07 Cemaziyelevvel 1314/14 Ekim 1896). Polisin Ermeni fesadı ile ilgili araştırma yapmak için merkezden bir saatlik mesafeye gittiği görülmektedir.

Tonus kazasına bağlı Gemerek köyünde yaşanan bazı asayiş olayları üzerine Ermeni ve Katolik piskopos vekilleri kaymakamlığa yazı göndererek, köyün içinde bulunduğu nazik durumu dile getirmişler ve müdahale edilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine hemen Tonus'tan Gemerek'e birkaç nefer jandarma süvarisi ile bir polis komiseri ve bir polis gönderilmiştir. Tonus kaymakamı da gelişmeleri yerinde incelemek üzere köye gitmiştir. Ayrıca vilayet merkezinden bir zabita komutanıyla, nizamiye ve jandarmadan oluşan yirmi kişilik iki süvari müfreze de Gemerek'e sevk edilmiştir (BOA, Y. PRK.UM., 37/31, 25 Şubat 1312/9 Mart 1897). Osmanlı Devleti'nde polisler, büyük oranda sancak ve kaza merkezlerinde görevlendirilirken, bu dönemde köy olan Gemerek'te görevlendirilmesi, buranın özel durumundan kaynaklanmaktadır. Yaşanan olay, belli bir süreliğine de olsa Sivas polisinin görev sahasının genişlemesini beraberinde getirmiştir. Ayrıca 1898 yılında vilayet merkezinde Bezirci Tarlası Karakolu bölgesinde asayişin muhafazası için jandarma ile polis birlikte devriye görevini yerine getirmişlerdir (BOA, ZB, 115/8, 05 Ağustos 1314/17 Ağustos 1898). Buradan da polis ve jandarmanın Sivas'ın asayişinin sağlanmasında birlikte görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Havza kazası Çeltik nahiyesinde Amasyalı Ermiya Efendi'nin fabrikasında öldürülen ve bir Müslümana isnad edilen öldürme olayının, Ermiya Efendi'nin diğer kızı tarafından gerçekleştirildiği, Havza polis komiseri Şakir Efendi ile süvari onbaşı Osman Efendi tarafından gerçekleştirilen tahkikattan anlaşılmıştır. Bunun üzerine hazırlanan zabt varakası ve tahkikat evrakı adliyeye sevk edilmiştir. Olayın aydınlatılmasıyla hem fail ortaya çıkarılmış hem de Havza'da yaşayan Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında yaşanabilecek olumsuzlukların önüne geçilmiştir (BOA, ZB, 67/46, 11 Zilkade 1316/23 Mart 1899). Havza polisinin, olayla ilgili tahkikatı da gerçekleştirerek adli polislik vazifesini yerine getirdiği görülmektedir. Ayrıca söz konusu tarihte Havza'da bir komiserin görevli olduğu anlaşılmaktadır.

Sivas vilayetinde asayişini temin için görevlendirilen polisler, bir taraftan da vilayette meydana gelen vukuat (ceraim) cetvellerini düzenlemekle görevlendirilmişlerdir. Ayrıca 1899'dan itibaren, düzenlenen vukuat cetvellerini düzenli olarak merkeze göndermekle de yükümlü kılınmışlardır (BOA, HR.SYS. 2890/30, 28 Haziran 1899¹⁵). Polisin, ceraim cetvellerini tanzim ederek merkeze göndermesi, polise yüklenen yeni görevlerdendir.

Sivas polisi, yakalaması olan ve kendisine bildirilen kişileri de yakalayıp vilayetin asayişine katkı sağlamaya devam etmiştir. Birbirlerini öldürmek veya birbirlerine zarar vermek olayıyla ilgili yakalanmaları istenen Şevki ve Selahaddin Efendi'lerin yakalanması için Tokat ve Karahisar-ı Şarki'ye emir gönderilmiştir. Konu ile ilgili harekete geçen polisler, zikredilen kişileri yakalamaya çalıştıklarında bahse konu kişilerin saldırısına uğramışlardır (BOA, DH. ŞFR. 253/42, 19 Teşrinevvel 1316/01 Kasım 1900). Buradan 1900 yılında Sivas polisinin, günümüzde adli polisliğin görev alanı içinde yer alan ve yakalama müzakereleri ile ilgilenen polislerin görevini de yürüttükleri anlaşılmaktadır.

¹⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığında tarih 28.06.1889 olarak geçmekteyse de belgenin üzerinde yer alan 1315 senesi Haziran'ın 15'inden sonuna kadar ibaresindeki tarihin miladi karşılığının 1899 olduğu görülmektedir. Bu nedenle doğrusu yukarıda yazılmıştır (BOA, HR.SYS. 2890/30, 28 Haziran 1899).

Sivas Valisi Hacı Hasan Hilmi Paşa, hükümet konağında geceleri nöbet tutan polislerin, nöbet dışındaki vakitlerinde istirahat etmeleri amacıyla bir koğuş yapılması için bir keşif defteri hazırlatmış ve bu 1 Temmuz 1901 tarihinde Zabtiye Nezaretine gönderilmiştir (BOA, DH.MKT,2517/20, 15 Rebûlâhir 1319/01 Ağustos 1901). Talep kabul edilmiş ancak ödenek tahsis edilmemiş olacak ki, tam bir yıl sonra inşaat ödeneği için aynı makama yeni bir yazı gönderilmiştir (BOA, DH.MKT. 534/45, 27 Rebûlevvel 1320/04 Temmuz 1902). Sivas polisinin, önleyici polislik görevlerinden biri olan koruma görevini de yürüterek, asayiş açısından Sivas'ta herhangi bir olumsuzluk yaşanmaması için üzerine düşen görevi yerine getirdiği görülmektedir.

Sivas Protestan mektebi öğretmenlerinden Bayan (Emma) Hubbard'ın satın aldığı evin yetimhanemi yoksa şahsi mülk haline mi getirileceği hususunda yapılan araştırma neticesinde Sivas merkez ikinci komiseri Servet Aram tarafından hazırlanarak Sivas polis serkomiserliğine bir rapor sunulmuştur. Söz konusu raporda, Bayan Hubbard'ın vefat etmiş eşiyile beraber yaklaşık otuz yıldır Sivas'ta ikamet ettiği, Protestanlık adına misyonerlik yaptığı ve Protestan mektebinde öğretmen olduğu, 10 Şubat 1900 tarihine kadar da Bahtiyar Bostanı Mahallesinde ikâmet ettikleri konağın, Amerika'daki meşhur Bord şirketine ait olduğu, söz konusu konağın Sivas'ta bulunan misyonerler ile bayan öğretmenlerin ikameti olarak kullanıldığı ifade edilmiştir. Raporun devamında, Hubbard'ın söz konusu evi sırf kendisi için satın alacağı, fakat Bezirci Tarlası'nda ve Amerikan Protestan şirketi himayesi altında bulunan yetimlere ait eytamhanede kiracı olduklarından ilerleyen bir tarihte söz konusu eytamhanenin, bu satın alınacak haneye naklolunması ihtimali bulunduğu belirtilmiştir (BOA, DH.TMIK.M., 87/23, 08 Safer 1318/30 Mayıs 1900).

Yukarıda etraflıca anlatılanlardan Sivas vilayet polislerinin hem önleyici hem de adli polislik görevlerini yerine getirdikleri anlaşılmaktadır. Günümüzde mahkemelerce verilen "Adli Kontrol"¹⁶ uygulamasının takibi polis merkez amirliklerince yapılmaktadır. 1904 yılında da günümüzdeki adli kontrol uygulamasına çok benzeyen bir uygulamanın takibi yine polis karakollarınca yapılmıştır. Şöyle ki; Yeşilyan Avadis'in uygunsuz davranışlarda bulunmamak ve her gün polis dairesine giderek varlığını ispat etmek koşuluyla kefaletle bağlandığı ve kendisinin gözetim altında tutulacağı Karahisar mutasarrıflığından Sivas vilayetine, oradan da telgrafla Dâhiliye Nezaretine bildirilmiştir (BOA, DH.ŞFR., 337/18, 08 Kanunevvel 1320/21 Aralık 1904). Avadis'in kefaletle serbest bırakılmakla birlikte bundan sonraki hayatında uygunsuz davranmayacağı ve her gün Karahisar polis dairesine giderek varlığını karakolda görevli polislere ispat etme zorunluluğunun da bulunduğu ifade edilmiştir. Özellikle bu uygulamanın mahkemelerce günümüzde adli kontrol kararıyla serbest bırakılan kişilerin, mahkemenin belirlediği günlerde -bu haftada sadece bir gün de olabilir her gün de olabilir- karakola giderek oradaki evraka imza atması uygulamasına çok benzer bir durum olduğu görülmektedir. Buradan günümüzden 107 yıl önce de Osmanlı hukuk sisteminde "adli kontrol" uygulamasının tatbik edildiği anlaşıldığı gibi, Karahisar sancağında adli kontrol takibinin Karahisar polisleri tarafından yapılması, polise yukarıda belirtilen görevlerin dışında yeni bir adli görev yüklendiğini göstermektedir. "Varlığını ispat etme" uygulamasıyla zanlının Sivas'ta tutulması da, suçun ve suçlunun kontrol altında bulundurulması gibi bir faydayı beraberinde getireceği ifade edilebilir.

¹⁶ Adli kontrol uygulaması, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununuyla (CMK) birlikte Türk hukuk sisteminde yerini aldı. CMK'nin 109. ile 115. maddeleri arasında yer alan bu uygulama, tutuklamaya alternatif olarak getirildi. Uygulama, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki hükümler dikkate alınarak hayata geçirildi. Adli kontrol uygulaması soruşturma evresinde verilebildiği gibi kovuşturma evresinde de verilebilmektedir (Korkmaz, 2015, s. 522-535).

Zaman zaman Sivas'ta görevli polislerden bazılarının, mülki idare tarafından nişan ve madalyalarla taltif edilmesi için merkeze teklifte bulunulmuştur. Bu tekliflere bazen olumlu yönde cevaplar gelmiştir. Mart-Mayıs 1907 tarihleri arasında Tokat Niksar'da, Mayıs-Ağustos 1907 tarihleri arasında Tokat Erbaa'da görevli İslam Muhlis Efendi gösterdiği üstün gayret, fedakârlık ve kahramanlıklardan dolayı 1906 yılında gümüş iftihar madalyası¹⁷, 1907 yılında da mecîdî nişanı¹⁸ ile ödüllendirilmiştir (Şahin, 2012a, s. 280, 284). Sivas vilayetince bu şekilde merkeze teklifte bulunulmasının en önemli amaçları arasında özveri ile çalışan personeli ödüllendirmek olduğu gibi diğer personellere de örnek olması gösterilebilir. 10 Ocak 1907 tarihinde merkezden Sivas vilayetine gönderilen yazıda Tokat polis komiseri Bekir Efendi'nin tayininin Erzurum'a çıkması üzerine boşalan Tokat ikinci komiserliğine yapılan incelemeler neticesinde Sivas'ta ikinci komiser olarak görevli ve açıktan¹⁹ serkomiserliğe terfi eden Sivaslı Mehmet Rif'at Efendi'nin atamasının gerçekleştirildiği belirtilmiştir (BOA, ZB, 453/23, 28 Kanunevvel 1322/ 10 Ocak 1907). Sivas vilayetinde polis memuru olarak görevli Ferhat Efendi'nin başarılı hizmetlerinden dolayı açıktan üçüncü komiserliğe (BOA, ZB, 453/93, 09 Eylül 1323/13 Eylül 1907); yine Sivas'ta görevli üçüncü komiser Ziya Efendi'nin de gayretli çalışmalarından dolayı açıktan ikinci sınıf komiserliğe tayinine karar verilmiştir (BOA, ZB, 453/105, 03 Teşrinsani 1323/13 Kasım 1907). Osmanlı Devleti, boşalan komiserliklere gayretli polislerin atamasını vakit kaybetmeden gerçekleştirmek suretiyle muhtemel karışıklıkları önlemeye ve asayişin muhafazasına çalışmıştır.

1896 tarihli talimatın polise yolcuları denetleme görevini de yüklediği yukarıda ifade edilmişti. Sivas polisi, 13 Haziran-12 Temmuz 1898 arasında Sivas vilayetine gelip giden yolcuları "yoklama memurları" sıfatıyla denetlemiş ve vilayete gidip gelen yolcularla ilgili istatistik cetveli düzenleyerek merkeze göndermiştir (BOA, DH.TMIK.M., 60/9, 10 Cemaziyelevvel 1316/26 Eylül 1898). Bu tür yoklamaların suçu önleme amacına dönük bir hizmet olduğu açıktır. Bu uygulamanın, şüphelilerin yakalanmasını kolaylaştırdığı gibi, zanlıların buldukları bölgelerden ayrılmasının, dolayısıyla da suç işleme potansiyellerinin daha da geniş bir alana yayılmasının da önüne geçilmesi gibi bir faydası da bulunmaktadır. Bunun dışında Sivas'a bağlı Amasya ve Karahisar-ı Şarki sancaklarından pasaport alarak Rusya'ya gidenlere ait liste Sivas valiliği tarafından merkeze gönderilmiştir (BOA, HR.TH, 290/59, 09 Eylül 1903). Vilayete girip çıkanların listesini isteyerek nüfus hareketliliğini denetim altında tutan hükümet, polisin bu hususta üzerine düşen görevini ifa edip etmediğini de kontrol etmekteydi. Ayrıca bu uygulama ile Sivas polisi yine önleyici olarak üzerine yüklenen bu görevi de yerine getirmiş ve Sivas'ın asayişinin sağlanmasına katkı sağlamıştır.

¹⁷ 1887 yılında ihdas olunan madalyadır. Bir tarafında arma diğer tarafında ise defne dalı arasında madalya sahibinin ismi ve tarihi yer almaktadır. Bu madalya padişaha sadakat gösterenlere, tarım ve sanatın ilerlemesine çalışanlara, yangın ve sâri hastalık anında devlet ve millete büyük hizmetleri dokunanlara verilmek üzere II. Abdülhamid'in iradesiyle altın ve gümüşten olmak üzere çıkarılmıştır. Kırmızı renkli kurdele ile göğsün sol tarafına takılırdı (Artuk, 1980, s. 535; Pakalın, 1983, s. 38).

¹⁸ Osmanlılarda Batı tarzında ilk nişan 1852 yılında Mecîdî nişanı olarak ihdas edilmiştir. Bunun ihdasıyla İftihar nişanı lağvedilmiştir. Mecîdî nişan birden beşe kadar sıralanan rütbe ve derecelerden oluşmaktaydı. Dördüncü ve beşinci Mecîdî nişanları göğsün sol tarafına asılırdı. Sahibinin ölümü üzerine de tekrar hazineye iade edilmekteydi. Mecîdî nişan ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Artuk, 2007).

¹⁹ Osmanlı Polis Teşkilatı'nda zaman zaman "açıktan II. veya III. komiserlik-serkomiserlik" uygulaması tatbik edilmiştir. Bu şu şekilde olmaktadır. Polis çavuşu-neferi/memuru veya II. III. komiseri, girdiği imtihanlarda üçüncü ya da ikinci komiser ya da serkomiser olma hakkını kazanmakta fakat bütçe yetersizliğinden/kadrosuzluktan ser/komiser kadrosu verilmemekte ama rütbe olarak ser/komiser rütbesine çıkarılmaktadır. Kadro tahsis edildiği vakitte asaleten serkomiserliğe ataması gerçekleşmektedir. Fakat bütün açıktan üçüncü komiserlerin asaleten atamaları her zaman gerçekleşmemiş, zaman zaman söz konusu açıktan üçüncü, ikinci komiser olarak görev yapan polislerin açıktan komiserlik atamaları iptal edilerek bir başka polis birliğine tekrar polis çavuşu/memuru-neferi olarak atamasının yapıldığı durumlar da olmuştur (Şahin, 2012a, s. 279, 328; Şahin, 2012b, s. 422; Tunç, vd. 2012a, s. 118; Tunç, vd. 2012b, s. 13, 123).

Sivas Polisinin Mali Durumu

9 Eylül 1893 tarihinde Sivas vilayetine on polisin atamasının gerçekleştirildiği yukarıda ifade edilmişti. Söz konusu polislerin maaşları ise Sivas'ta bulunan jandarmalardan işten el çektirilenlerin tahsisatlarının polise aktarılmasıyla sağlanmaya çalışılmıştır (BOA, DH. MKT, 2/17, 29 Rebûlahir 1311/09 Kasım 1893). Sivas vilayetinin 1902 bütçesinin harcama kalemleri incelendiğinde, büyük payın polis maaşlarına ayrıldığı görülmektedir. İkinci sırada elbise bedelleri, üçüncü sırada ise harcırah ücretleri yer almıştır. Diğer kalemleri sırasıyla gazyağı, yakıt, temizlik ve kırtasiye harcamaları teşkil etmektedir. Belirtilen yılda Sivas polislerinin masraflarının toplamı 425.363 kuruş olarak gerçekleşmiştir (BOA, ZB, 156/77, 20 Şubat 1317/05 Mart 1902). 1904 yılında Sivas'ta görevli polislerin sadece iki aylık maaşları ödenmemiştir. Mayıs 1905 tarihli bir belgede, vilayette görevli polis ve jandarma maaşlarının zamanında ödenememesi nedeniyle bazılarının vazifelerini terk ettikleri görülmektedir. Valilik konuyu merkeze bildirilmiştir (BOA, DH.TMIK.S, 58/18, 09 Rebûlevvel 1323/05 Mayıs 1905; DH.MKT, 960/8, 11 Rebûlevvel1323/07 Mayıs 1905). Polisin maaşının zamanında ödenememesi, ekonomik sıkıntılara girmesine sebep olmuş bu da görevde aksaklıkları beraberinde getirmiştir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin 1905 yılındaki mali durumunu da ortaya koymaktadır.

Polisin özlük haklarını yansıtan bir örnek olarak 1906 tarihli bir belge ilginç içerik taşımaktadır: Ortaköy Karakolunda görevli polislerden Mehmet Hilmi Efendi²⁰, 1888 yılında Amasya sancağının Mecidözü kazasına bağlı Güney ve Kuşsaray köylerinin aşarını 14 bin küsur kuruş bedel ile üzerine alarak iltizam etmiştir. Söz konusu iltizam bedelinin 10 bin kuruşunu süresi zarfında mahallindeki mal sandığına teslim eden Hilmi Efendi, geri kalan 4600 küsur kuruşun zimmetinde kaldığını, altı seneden beri de Dersaâdet'te polis olarak görev yapmasından dolayı maaşının ancak ailesinin geçimine yettiğini, ne memleketinde ne de İstanbul'da gelir getiren başka bir meta'nın olmadığını bu nedenle de söz konusu 4600 küsur kuruşun zimmetinde kaldığını beyan ettikten sonra henüz mezkûr meblağı ödeyemediğini ifade etmiştir. Hazineye borçlu olmasından dolayı fevkalade üzöldüğünü de dilekçesinde beyan eden Hilmi Efendi, polisliğe başladığından, bu dilekçeyi verdiği tarihe kadarki süre zarfında 5000 kuruş içinde alacağını olduğunu, hazineye olan borcundan kurtulmak için de bahse konu alacağını hazineye aktarılmasını böylece de borcundan kurtulmuş olacağını beyan ederek konunun Maliye Nezaretine de iletilmesini talep etmiştir. Nezarete konu ile ilgili yapılan görüşmede, aşar bedelinin nakdi olarak alınmasının Aşar Nizamnamesi ahkâmı olduğundan dolayı polis memurunun, alamadığı maaşlarına karşılık olarak bu borcun düşürülemeyeceği kendisine bildirilmiştir (BOA, ŞD. 1814/23, 27 Safer 1325/11 Nisan 1907; BEO, 3034/227504, 29 Safer 1325/13 Nisan 1907; ŞD. 432/80, 15 Şevval 1325/21 Kasım 1907).

Sivas Nahiye Polis Teşkilatı

Osmanlı Devleti'nde 18 Ekim 1895 tarihinde padişah tarafından tasdik edilen Vilâyât-ı Sitte'de ıslahat yapılması kararı üzerine 32 maddeden oluşan bir layiha hazırlanmıştır. Hazırlanan layihanın 21. maddesi, nahiyelerde polisler görevlendirileceği ve polislerin statüsüyle ilgiliydi. (BOA, DH.UMVM., 83/1, 11 Teşrinvevvel 1311/23 Ekim 1895; Görür Demir, 2020, s. 144). Belirtilen ıslahat programı çerçevesinde Sivas nahiyelerinde de polis görevlendirilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda, Sivas Vilayeti polis mevcudu 107'ye yükselmiştir. Bu sayede nahiyelerin emniyeti muhafaza edilmeye ve asayiş sağlanmaya çalışıldığı gibi nahiye sınırları içerisinde yaşanan asayiş olaylarına devletin kısa sürede müdahalesi de sağlanmıştır.

²⁰ Mehmet Hilmi Efendi'nin, mezkur köylerin aşarını iltizam ettiği sırada polis olup olmadığı tam olarak belgeden anlaşılamamıştır. Konu ancak Emniyet Genel Müdürlüğü'nde özlük dosyası mevcut ise oradan yapılacak araştırma ile açığa çıkartılabilir.

Sivas'ta 2 Nisan 1902 tarihi itibarıyla 79 polis, nahiyelerde istihdam edilmiştir. (BOA, DH.TMIK.S, 36/103, 26 Zilhicce 1319/05 Nisan 1902). Vilayetin 79 nahiyesinden biri olan, Aziziye kazasına bağlı Viranşehir'de polis neferi olarak görev yapmak için müracaatta bulunan Mirican Efendi, kurulan özel bir komisyon huzurunda yapılan sözlü ve yazılı imtihanda başarılı olmuş ve 28 Nisan 1902 tarihinde aylık 150 kuruş maaşla ataması yapılmıştır. Yine, Hafik'e bağlı Mamuga nahiyesinde görev yapmak için müracaatta bulunan Karabet Efendi, sınavlarını başarıyla tamamladığı için aynı miktar maaşla göreve kabul edilmiştir (Şahin, 2013, s. 531-532).

Sivas valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Nisan 1902 tarihli tahriratta, vilayetin toplam polis sayısının 107'ye yükseldiği; Ezbider, Ağvanis, Tozanlı ve Gemerek nahiyelerinin önemine binaen, buraların emniyet ve inzibatının her zamankinden daha fazla kuvvetlendirilmesiyle olumsuz durumların yaşanmasının önüne geçilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yazının devamında söz konusu nahiyelerde merkezden görevlendirilmeler yapıldığında görevlendirme yapılan merkezlerde problemler baş gösterebileceği için adı geçen dört nahiyede yeni atamalarla 10 polisin görevlendirilmesi talep edilmiştir (BOA, DH.TMIK.S, 36/103, 26 Zilhicce 1319/05 Nisan 1902).

Polis memuru İsmail Hakkı Efendi 21 Nisan 1902 tarihinde Merzifon'a bağlı Loşdüğün²¹ nahiyesinde aylık 1,5 lira maaşla polis memuru olarak görevine başlamıştır. İsmail Hakkı Efendi, görevi sırasında hırsızlık şüphelilerinin tespit edilmesi ve çalıntı eşyalarla birlikte ortaya çıkarılmasında gösterdiği başarı ve gayretten dolayı 29 Ekim 1903 tarihinde takdirname ile ödüllendirilmiştir (Şahin, 2012a, s. 185-188).

1891-1902 yılları arasında Sivas salnameleri düzenlenmediği için bu tarihler arasında Sivas merkez ve bağlı kazalara tabi nahiyelerde kaç polisin görevlendirildiğine dair bilgiler mevcut değildir. 1903 tarihli salnamede nahiyelerde kaç polisin görevlendirildiği ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Buna göre, Sivas merkez sancağı ve kazalarına bağlı nahiyelerde görevli 27 polisin dağılımı; merkez sancağı ve Yenihan 3'er, Aziziye ve Divriği'de 5'er, Gürün'de 2, Hafik ve Koçgiri'de 4'er ve Tonus'da 1 şeklindedir (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1321, s. 61-117). Hafik kazasına bağlı Mamuga nahiyesiyle Yenihan'a bağlı nahiyelerden birinde Hristiyan polis görevlendirilmiştir (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1321, s. 100-105).

1903 yılında Amasya sancağında toplam 35 polis görev yapmıştır. Bu tarihe kadar Amasya merkez sancağına bağlı hiçbir nahiyede polis yoktu. Düzenleme ile Gümüşhacıköy, Havza, Köprü ve Lâdik'e bağlı nahiyelerde toplam 8 polis görevlendirilmiştir. Bir başka ifade ile otuz beş polisin sekizi nahiyelerde görevlendirilmiştir (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1321, s. 117-132).

1903 senesinde Tokat sancağında toplam 55 polis görev yapmıştır. Tokat merkez sancağına bağlı nahiyelerde toplam 12 polis görevlendirilmiş, kazalara bağlı nahiyelerde ise polisler görevlendirilmemiştir (Salname-i Vilayet-i Sivas, 1321, s. 137).

1903 ve 1904 yıllarında nahiyelerde meydana gelen olaylar üzerine nahie polislerinin olaylar ile ilgili evrakları düzenleyerek bağlı oldukları idari birimlere gönderdikleri görülmektedir (BOA, DH.TMIK.M, 149/31, 02 Cemazıyelevvel 1321/14 Temmuz 1903; BOA DH.TMIK.M, 172/18, 06 Rebiulevvel 1322/21 Mayıs 1904).

²¹ Osmanlı Yer Adları isimli eserde Lündiğin isimli herhangi bir nahiyeye rastlanılmamış olup Merzifon'a bağlı Loşdüğün nahiyesi mevcuttur (Sezen, 2006, s. 342). Nahie isminin sehven bu şekilde yazıldığı değerlendirilmektedir. Buradan hareketle Lündiğin isimli nahiyenin Loşdüğün olma ihtimali yüksektir. İsmail Hakkı Efendi daha sonra terfi ederek ikinci komiser rütbesine yükseltildi. Eyüp Şahin (2012a, s. 184) tarafından hazırlanan eserde İkinci Komiser İsmail Hakkı Efendi ismiyle biyografisi hazırlandı.

3 Şubat 1904 tarihinde Sivas'tan Dâhiliye Nezaretine gönderilen telgrafta; 1896 yılında Vilâyât-ı Sitte ıslahatı çerçevesinde Sivas polis mevcudunun 89'u Müslim, 18'i ise gayrimüslimlerden oluşmuştur. Nahiye polis teşkilatı ihdas edildikten sonra Sivas'a tayin olunan polislerden gayrimüslim olarak merkez vilayette sadece beş polis görevlendirilmiştir. Görevlendirilen Hristiyan polis sayısının düşük olmasının nedeni, bu cemaatin polislik mesleğine rağbet etmemesinden ileri gelmektedir (BOA, DH.TMIK.S, 51/1, 16 Zilkade 1321/03 Şubat 1904). Bu tarihte nahiyelerde görevlendirilecek Hristiyan polis bulmakta zorluk çekildiği bu belgede de dile getirilmiştir.

Sivas vilayetinde ihtiyaca binaen nahiye ve kazalarda polis görevlendirmelerine devam edilmiştir. 4 Eylül 1906 tarihinde Divriği kazasının Hamo nahiyesinde görevli polis memurunun, vilayet idare meclisi kararıyla görevden azledilmesi üzerine, yerine sınavda başarı gösteren Mehmet Zihni Efendi atanmıştır (BOA, ZB, 115/38, 22 Ağustos 1322/04 Eylül 1906). Burada, görevden el çektirilen personelin yerinin hemen doldurularak düzenli yapının korunması arzusu dikkat çekicidir. Bunların dışında, 1907 yılında Erbaa'ya bağlı Ahlatan(?) nahiyesi ile Tokat'ın Beziri nahiyesinde birer polis görevlendirilmiştir (BOA, ZB, 115/45, 08 Mart 1323/13 Mart 1907).

Sonuç

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren vilayetlerde asayiş koruyup devamını sağlamak amacıyla polis teşkilatlarını ihdas etmeye başlamıştır. Bu kapsamda 1885 tarihinden itibaren Sivas vilayeti merkezinde, 1893'ten sonra da vilayete bağlı Amasya ve Tokat sancaklarında polis teşkilatları kurulmuştur.

Sivas'ta meydana gelen Ermeni olayları ve 1895 tarihli Vilâyât-ı Sitte ıslahat programı, Sivas vilayetinde 1893, 1894, 1895, 1896, 1903 yıllarında polis istihdamında hareketlilik meydana getirmiş, güvenlik gücü sayısı ciddi miktarda artırılmıştır. Özellikle Vilâyât-ı Sitte ıslahatı çerçevesinde vilayetin 75 nahiyesinde polis görevlendirilmiştir. Dolayısıyla Sivas polis teşkilatının 1893 yılından itibaren gelişim gösterdiği ortadadır. Ayrıca aynı tarihte vilayete serkomiser rütbesinde bir amirin atanması gerçekleştirilmiştir. Bu makam 1908 yılında polis müdürlüğü kuruluncaya kadar varlığını sürdürmüştür. Gemerek köyünde 1894 ve 1897 yıllarında meydana gelen olaylardan dolayı burada askerî birimlerle beraber polisin de görevlendirildiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin, özelde bu köyün, genelde ise vilayetin asayiş ve huzurunu muhafaza için vakit kaybetmeden gerekli tedbirleri aldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde polis, vilayet ve sancak merkezleri ile 1895'ten sonra nahiyelerde görevlendirilmiştir. Fakat özel durumlarda köylerde de görevlendirildiği bu örnekle ortaya çıkmıştır.

Sivas polisi, Bayan Hubbard konusunu araştırmak ve Pirkinik köyündeki günümüzün tabiri ile bölücü faaliyetleri aydınlatmak için terör polisinin ifa ettiği görevi yerine getirmiştir. Evinde ele geçirilen Gürcü başlıkla Mıgırdıç'ın fotoğrafının çekilerek, Zabtiye Nezaretine gönderilmesi istenmişti. Buradan Osmanlı Devleti'nin suçla mücadelede, fotoğraf teknolojisi gibi modern teknolojik gelişmelerden yararlanmaya çalıştığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin, Ermeni olayları karşısında Sivas'ta asayiş ve huzuru sağlamak için ilk olarak polisiye tedbirleri almaya çalışmıştır. Polis kuvvetinin yetersiz kalması durumunda ise jandarmayı da polisle birlikte görevlendirmiştir.

Sivas polisi, devriye ve hükümet konağının korunması görevleriyle önleyici; bir olayın zanlısını ya da zanlılarını, aranan şahısları yakalayarak veya adli kontrol uygulamasını takip ederek de adli polislik görevlerini yerine getirmiştir. Sivas kazalarında görev yapan komiserlere, savcı yardımcılığı görevleri yüklenerek de onların adli görevlerine bir yenisi daha eklenmiştir. Bunların dışında suç cetvelleri ve Sivas vilayetine gidip gelen yolcuları kontrol edip bunlarla ilgili listeleri düzenleyip merkeze göndermek suretiyle adli ve idari polislik görevlerini yerine getirmişlerdir.

Sonuç olarak Sivas polis tarihinin belli bir dönemine odaklanan bu çalışma, Türk polis teşkilatının taşra uygulamalarıyla ilgili olarak araştırmacılara birtakım perspektifler kazandırabilecek ipuçları içerebilir. Özellikle Sivas polis tarihinin 1908-1923 tarihleri arasında kalan kısmı da aydınlatıldığında, Sivas polis tarihinin Osmanlıdan Cumhuriyet'e kadarki süreci tamamlanmış olacaktır. Ayrıca Sivas jandarma yapılanması ile ilgili yapılacak çalışmalar ile Sivas'ın kolluk tarihinin çok büyük bir kısmı gün yüzüne çıkarılmış olacaktır. Bu makalenin belirtilen çalışmalara öncülük etmesi umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALYOT, H. (2008). *Türkiye'de Zabıta*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- ARTUK, C. (1980). "İftihar Madalyası". *Bellekten*. XLIV/175: 535-537.
- ARTUK, İ. (2007). "Nişan". *İslam Ansiklopedisi*. XXXIII. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 154-156.
- BİRİNCİ, A. (1999). "Türk Emniyet Teşkilatında İlkler". *Polis Bilimleri Dergisi*. 1/3: 9-16.
- ÇABUK, M. (2013). *1875-1925 Yılları Arasında Adana, Antakya, Antep, Maraş ve Mersin Bölgelerinde Misyonerlik Faaliyetleri ve Ermeni Olayları*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- DAĞLI, Y. – H. PEHLİVANLI (1993). *Gazi Ahmet Muhtar Paşa Takvîm'ü's – Sinîn*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- GÖREN, H. H. (2018). *Birinci Yüzyılında (1839-1938) Türk Polis Teşkilatının Tekâmül, Teşkilat ve Kadro Hareketleri*. (sadeleştiren: Ebubekir Açıkgöz). Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.
- GÖRÜR DEMİR, E. (2020). Osmanlı Belgeleri ile İngiliz Elçilik ve Konsolosluk Raporlarında *Vilâyât-ı Sitte Islahatı (1878-1899)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- GÜRAN, T. (Tarihsiz). *Osmanlı Mali İstatistikleri Bütçeler 1841-1918*. VII. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- KOZAK Y. – O. KAHRAMAN (2020). "Sivas Vilayeti Polis Teşkilatının Kuruluşu (1885-1893)". *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. XLIV/1: 151-163.
- KOZAK, Y. (2018). *Osmanlı Devleti'nde Önleyici Polislik ve Asayiş (1908-1912)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- KORKMAZ, F. (2015). "Adli Kontrol". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Özel Sayı/1: 521-542.
- OKÇABOL, D. (2016). *Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi (Tıpkı Basım)*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- PAKALIN, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. II. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- SEZEN, T. (2006). *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- SÖNMEZ, A. (2005). *Zabtiye Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Gelişimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- SÖNMEZ, A. (2005a). "Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı (1845-1850)". *Tarih Araştırmaları Dergisi*. XXIV/37: 259-275.

- ŞAHİN, E. (2012a). *Türk Polisinden Seçkin Biyografiler*. I. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.
- ŞAHİN, E. (2012b). *Türk Polisinden Seçkin Biyografiler*. II. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları,
- ŞAHİN, E. (2013). "Nevahi Polis Teşkilatı". *Tarihte Türk Polis Teşkilatı Sempozyumu* (1-2 Kasım 2012). Ankara: Polis Akademisi Yayınları: 517-535.
- ŞEMSEDDİN SAMİ (1996). *Kamus-ı Türkî*. 7. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TONGUR, H. (2016). *Türkiye'de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- TUNÇ, Z. vd. (2012a). *Türk Polisinden Seçkin Biyografiler*. IV. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.
- TUNÇ, Z. vd. (2012b). *Türk Polisinden Seçkin Biyografiler*. V. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.
- TUZCU, A. (1993). "Merzifon'da Ermeni Ayaklanmaları". *Bellekten*. LVII/220: 795-826.

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA, A.DVNSNMH.d, 11/489, 11 Rebûlevvel 1261/20 Mart 1845.
- BOA, A.MKT.MHM., 675/12, 17 Şaban 1313/02 Şubat 1896.
- BOA, BEO, 2038/152809, 8 Muharrem 1321/6 Nisan 1903.
- BOA, BEO, 3034/227504, 29 Safer 1325/13 Nisan 1907.
- BOA, C..BH., 29/1376, 29 Rebûlahir 1265/24 Mart 1849.
- BOA, DH. MKT., 2/17, 29 Rebûlahir 1311/09 Kasım 1893.
- BOA, DH.MKT., 350/57, 06 Ramazan 1312/03 Mart 1895.
- BOA, DH.MKT. 534/45, 27 Rebûlevvel 1320/04 Temmuz 1902.
- BOA, DH.MKT., 960/8, 11 Rebûlevvel 1323/07 Mayıs 1905.
- BOA, DH.MKT. 2517/20, 15 Rebûlahir 1319/01 Ağustos 1901.
- BOA, DH. ŞFR. 253/42, 19 Teşrinevvel 1316/01 Kasım 1900.
- BOA, DH.ŞFR., 337/18, 08 Kanunevvel 1320/21 Aralık 1904.
- BOA, DH.TMIK.M., 19/16, 07 Cemaziyelevvel 1314/14 Ekim 1896.
- BOA, DH.TMIK.M., 60/9, 10 Cemaziyelevvel 1316/26 Eylül 1898.
- BOA, DH.TMIK.M., 87/23, 08 Safer 1318/30 Mayıs 1900.
- BOA, DH.TMIK.M., 149/31, 02 Cemaziyelevvel 1321/14 Temmuz 1903.
- BOA, DH.TMIK.M., 172/18, 06 Rebûlevvel 1322/21 Mayıs 1904.
- BOA, DH.TMIK.S., 36/103, 26 Zilhicce 1319/05 Nisan 1902.
- BOA, DH.TMIK.S., 39/68, 03 Cemaziyelahir 1320/ 07 Eylül 1902.
- BOA, DH.TMIK.S., 51/1, 16 Zilkade 1321/03 Şubat 1904.

BOA, DH.TMIK.S., 58/18, 09 Rebûlevvel 1323/05 Mayıs 1905.

BOA, DH.TMIK.S., 59/51, 21 Cemaziyelahir 1323/23 Ağustos 1905.

BOA, DH.UMVM., 83/1, 11Teşrinevvel 1311/ 23 Ekim 1895.

BOA, HR.TH., 290/59, 09 Eylül 1903.

BOA, HR.SYS. 2890/30, 28 Haziran 1899.

BOA, İ..DH., 179/9764, 18 Şevval 1264/17 Eylül 1848.

BOA, İ..DH., 1304/24, 24 Zilkade 1310/9 Haziran 1893.

BOA, ŞD. 432/80, 15 Şevval 1325/21 Kasım 1907.

BOA, ŞD. 1046/10, 12 Rebûlahir 1324/12 Nisan 1906.

BOA, ŞD. 1814/23, 27 Safer 1325/11Nisan 1907.

BOA, ZB. 67/46, 11 Zilkade 1316/23 Mart 1899.

BOA, ZB. 101/19, 09 Nisan 1313/22 Nisan 1897.

BOA, ZB. 115/5, 27 Şubat 1312/11 Ocak 1897.

BOA, ZB. 115/8, 05 Ağustos 1314/17 Ağustos 1898.

BOA, ZB. 115/38, 22 Ağustos 1322/04 Eylül 1906.

BOA, ZB. 115/45, 08 Mart 1323/13 Mart 1907.

BOA, ZB. 156/77, 20 Şubat 1317/05 Mart 1902.

BOA, ZB. 156/98, 14 Teşrinevvel 1318/ 27 Ağustos 1902.

BOA, ZB. 321/99, 24 Kanunevvel 1323/06 Ocak 1908.

BOA, ZB. 448/99, 01 Teşrinevvel 1312/14 Ağustos 1896.

BOA, ZB. 453/23, 28 Kanunevvel 1322/ 10 Ocak 1907.

BOA, ZB. 453/93, 09 Eylül 1323/13 Eylül 1907.

BOA, ZB. 453/105, 03 Teşrinsani 1323/13 Kasım 1907.

BOA, ZB, 453/116, 11 Kanunevvel 1323/24 Aralık 1907.

BOA, Y..EE., 81/21, 13 Cemaziyelevvel 1313/19 Ekim 1895.

BOA, Y..PRK.UM., 30/78, 25 Rebûlevvel 1312/26 Eylül 1894.

BOA, Y..PRK.UM., 37/31, 25 Şubat 1312/9 Mart 1897.

DÜSTUR, Tertip 1, Cilt 3.

DÜSTUR, Tertip 1, Cilt 7.

DÜSTUR, Tertip 1, Cilt 8.

Salnameler

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 1312.

Salname-i Vilayet-i Sivas, 1321.

Salname-i Vilayet-i Sivas, 1325.